

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

האשה
החשובה ודופת
צדקה וחסד
מרת
רודה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ב טבת תשפ"ו

מסכת זבחים קי"ט-ט מנחות ו' • מקוואות ג', ד' - ד', ג'

גליון מס' 1390

השבוע בגליון

- ♦ הקרבת קרבנות על ידי אדם הראשון ובניו
- ♦ זיהוי ה"מור" וכשרותו
- ♦ מדוע אין מזכירים את מנחת העומר בתפילת המוסף
- ♦ אדם שמסתפק אם נטל לולב, חייב ליטול פעם נוספת?

- ♦ הקשר בין תפילת "מנחה" ל"מנחות"
- ♦ ממשקה ישראל, מן המותר לישראל - הכלל היסודי בהלכות קרבנות

- ♦ הפלת גורל שיקבע מי יימסר לידי הרוצחים!
- ♦ מעלת הגורל נובעת מעריכתו ללא התערבות אנוש
- ♦ האם ניתן ללמוד מן הגורל שנוערך עם יונה הנביא
- ♦ ה"מנחות" לסוגיה ואופן עבודתן
- ♦ המסכת שלפנינו

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

כחה של מילה

ימי החנוכה שזה עתה הסתיימו, משמשים זה דורות כסמל, מופת ואות לעמידה איתנה על עקרונות, הליכה נגד הזרם (לא מפני הינגד, אלא כי כך נכון). השבוע נתמקד במאורע קטן שאירע בשבת חנוכה לפני מאה ואחת עשרה שנים בלבד. תנועת "בית יעקב" נוסדה בתקופה קריטית ליהדות אירופה. המונים עמדו על ספו של מדרון תלול שתחתיתו לא נראתה, וברגע האחרון הוקמו מוסדות לרבות בנות, בהם גובשה מסגרת יהודית-רוחנית-חינוכית למען שמר את העם. **תנועה** זו נוסדה על ידי האשה הצדקנית מרת שרה שניר עליה השלום, בת למשפחת חסידי בעלז, אשר יזמה את הרעיון, תכננה את שלביו והוציאה אותו אל הפועל בצורה יוצאת מן הכלל. הדברים הללו ידועים, פחות או יותר, אך עיון ביומנה, בו תיעדה את קורותיה, מעלה עובדה מרתקת ביותר מהיכן הכל התחיל: קראו נא את דבריה: **תרע"ה**. זה כבר כעשרה שבועות שאנו חיים בווינה. כבר עברו עלי תלאות רבות וקשות. קרוב לשבועיים הייתי מתגוללת פשוט ברחובות העיר, מבלי אפשרות להשיג דירה ברובע היהודי. וינה התוססת רתחה כקלחת, מהמוני המהגרים היהודים מרחבי

דף קיט/ב ויפל להם גורל

הפלת גורל שיקבע מי יימסר לידי הרוצחים!

דינים רבים ולא מעט הלכות, תלויים בעריכת גורל. חלוקת הארץ לשבטים נעשתה על ידי גורל, בחירת שני שעירי יום הכיפורים, אחד לה' ואחד לעזאזל היתה גם היא בגורל, ואף את שבעים הזקנים משה רבינו בחר על ידי גורל.

אסור להוציא לעז על הגורל: במדרש (פסיקתא זוטרותא במדבר לד-ב) מבואר, שאסור להוציא לעז על הגורל. יהושע בן נון אף ביקש מעכן (סנהדרין מג/ב): "בבקשה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידיה ארץ ישראל שתתחלק בגורל" [בש"ת הגאונים (סימן ס) אף נכתב בלשון חריפה, כי שותף המבקש לערער על חלוקת השותפות שנקבעה על ידי גורל, הרי הוא כעובר על עשרת הדיברות: אך האחרונים תמחו על לשון זו והשאירו בצע"ג].

מעלת הגורל נובעת מעריכתו ללא התערבות אנוש: כמוכר, שאין להשוות בין גורל שנעשה ביד נביא על פי ה', לבין גורל שנעשה על פי החלטת בני אדם המבקשים להכריע על ידי הגורל במחלוקת שהתגלעה או בספק שהתעורר, אך כתב בעל ה"חווה יאיר" (שו"ת סימן ס"א) זצ"ל, כי גם מעלתו של גורל שנעשה שלא על פי ה', רמה ונשגבה היא, משום שהגורלות נעשים "בלי מחשבות אדם ופעולת אנוש מצד התחכמות", ולפיכך, "קרוב הדבר, שאם הגורל כהוגן ידבק בו השגחה עליונה".

האם ניתן ללמוד מן הגורל שנוערך עם יונה הנביא: לדעת בעל ה"תפארת משה" (הובא ב"פתחי תשובה" י"ד סימן קנ"ז ס"ק י"ג) אף ניתן לכפות מוות על אדם באמצעות גורל! נאמר בתוספתא וברושלמי (תרומו פ"ח סוף הל' ד'), וכן נפסק להלכה (רמ"א שם), כי אם רוצחים מאיימים על קבוצת יהודים שיבחרו אחד מביניהם וימסרוהו להם להמיתו, ואם לאו ימיתו את כולם, אין הם רשאים למסור אחד מהם בכפייה. ה"תפארת משה" מחדש, כי אף שאסור לבחור באופן שרירותי את אחד מבני הקבוצה ולמסור לידי הרוצחים, רשאי אחד מבני הקבוצה לערוך גורל ולקבוע על פיו מי מהם יימסר לרוצחים להרג, כפי שיונה הנביא הוטל לים על פי גורל שקבע כי הוא חוטא, כדי להציל את שאר הנוסעים מן הסערה שהתרגשה עליהם.

ניתן לערוך גורל מרצון בלבד: אולם, ה"חזון איש" זצ"ל (יו"ד סימן ס"ט ס"ק א) תמה על כך, אם אכן צודקים דבריו, מדוע הירושלמי שלל באופן מוחלט את מסירת אחד מבני הקבוצה לידי הרוצחים וכתב "יהרגו כולם ולא ימסרו", כיצד זה לא העניק להם הצלה בטוחה ממוות ודאי, על ידי פתרון הגורל? אין זאת, אלא שלא ניתן לכפות עריכת גורל על בני הקבוצה, ואילו יונה הנביא אכן לא הוטל לים על ידי גורל, שהרי הגורל נערך כדי לדעת "בשל מי הרעה הזאת" ויונה הנביא הוא עצמו זה שהורה למלחים להטילו לים, ואכן, איש אינו חולק על כך שאחד מבני הקבוצה רשאי להתנדב להמסר לידי הרוצחים, אם על ידי גורל ואם לאו [כמבואר ברש"י תענית יח/ב ד"ה "בלודקיה"], אך לכפות אי מי מהם על ידי גורל, בלתי אפשרי [ועיי' שם הוכחה נוספת של ה"תפארת למשה" שדחה].

הדרן עלך מסכת זבחים

הגליון השבוע נתרם לטובת נשמת

רבינו הגה"ק רבי **שמואל** בן רבינו הגה"ק רבי **אברהם** צוקללה"ה **"בעל השם משמואל מסוכטשוב"** לרגל מלאות מאה שנה להסתלקותו לגנזי מרומים, כ"ד טבת תרפ"ו **תנצב"ה**

הנוצח ע"י ידידו ר' **שמחה רשף** הי"ו ומשפ' שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **יידל עליזה מי-זהב** ע"ה
בת הר"ר מאיר ז"ל
נלב"ע כ"ז בטבת תשנ"ז
תנצב"ה

הנוצחה ע"י בניה ידידו הר"ר **מנחם ואוריאל מי-זהב** ומשפחותיהם שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **יהודה לקס** ז"ל
ב"ר שלום ומלכה ז"ל
נלב"ע כ"ב בטבת תשס"א
תנצב"ה

הנוצח ע"י זוג מרת **חנה לקס** תח"י - גבעת שמואל וילדיו: **לקס** - שוהם, **נ. לקס** - יד בנימין, **ד. קליין**, **מ. בוקובזה** - גבעת שמואל

צעילוי נשמת

הגאון הרב **שלמה קרובקה** זצ"ל
בן ר' יעקב ז"ל
ראש ישיבת אור ישראל וממייסדיה
נלב"ע כ"א טבת תשכ"ט
תנצב"ה

הנוצח ע"י משפחת **פלוטובסקי** שיחיו ומשפחת **שטרנל** - גבעת שמואל

מסכת מנחות

ה"מנחות" לסוגיהן ואופן עבודתן

מסכת מנחות, היא המסכת השנייה בסדר קדשים.

מסכת מנחות עוסקת ב"מנחות", הלא המה קרבנות הבאים מן הצומח. "וכל המנחות", כותב הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פרק י"ב הל' א'), "סולת חיטין, חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה, שהם מן השעורים". שלש מנחות ציבור יש: מנחת העומר, שתי הלחם ולחם הפנים, ותשע מנחות יחיד: מנחת חוטא [עני שחטא בעבירות מסוימות ואין ידו משגת להביא קרבן בהמה וקרבן מן העוף], מנחת סוטה, מנחת חינוך [מנחה שמביא כהן ביום הראשון לעבודתו בבית המקדש], מנחת כהן גדול, מנחת סולת, מנחת מחבת, מנחת מרחשת, מנחת חלות מאפה תנור ומנחת ריקין מאפה תנור, וכמו כן קיימת מנחת נסכים, שבאה בין בקרבן ציבור ובין בקרבן יחיד, כמנחה המצטרפת עם הקרבן. מלבד קרבנות אלו, הנקראים "מנחות", עוסקת המסכת בלחמי תודה, שאף הם מן הצומח, הגם שלא כונו "מנחה".

בתחילת מסכת מנחות ראוי לציין, כי המנחות הרי הן קרבנות לכל דבר ועניין, ואכן, המנחה ועניניה תואמים בכללות לעבודת קרבנות הבאים מן הבהמה. בשורות הבאות נתמקד בשווה ובשוונה בין המנחות לזבחים.

ארבע עבודות מקבילות בקרבן ובמנחה: למדנו במסכת זבחים על ארבע עבודות בקרבן מן הבהמה: שחיטה, קבלה [קבלת הדם בכלין], הולכה [הולכת הדם אל המזבח] וזריקה [זריקת הדם על המזבח]. גם ב"מנחות" ארבע עבודות, המקבילות לארבע העבודות בזבחים: קמיצה [הכהן חופן את ידו במנחה ונוטל הימנה קומץ], המקבילה לשחיטת הקרבן. מתן כלי [נתינת הקומץ בכלי שרת], המקבילה לקבלת דם הקרבן. הולכה למזבח, הוזהר להולכת הדם. הקטרת הקומץ על המזבח, עבודה המקבילה לזריקת דם הקרבן על המזבח, שהיא העבודה המכפרת על בעל הקרבן ובה תלויה הכפרה. כשם שמחשבת "שלא לשמה" או מחשבת "פיגול" בעת אחת מארבע עבודות הקרבן פוגמתו, כך גם מחשבות אלו בעת ביצוע אחת מארבע עבודות "המנחה", פוגמתה.

למרות ההקבלה בין ה"קמיצה" לשחיטה, חמורה הקמיצה בכך שכהנים בלבד רשאים לעשותה, לעומת השחיטה שניתנת לעשייה על ידי כל יהודי. קיים הבדל בולט נוסף בין זבחים למנחות, בעוד שבזבחים יש שהם "קדשי קדשים" הנאכלים על ידי הכהנים בעזרה בלבד, ויש שהם "קדשים קלים" הנאכלים גם על ידי ישראל, בירושלים, הרי שכל המנחות מוגדרות כ"קדשי קדשים" הנאכלות לכהנים בלבד, בעזרה.

המסכת שלפנינו

קיים דמיון רב בין שני הפרקים הראשונים של מסכת זבחים, לבין שני הפרקים הראשונים של מסכת מנחות, אלו ואלו עוסקים בפסול "שלא לשמה", בפסול "פיגול" ובשאר הפסולים. שני הפרקים הנוספים, ג' - ד', מתמקדים במקרים מסויימים, שבהם מספר מרכיבים תלויים זה בזה ומעכבים זה את זה, וכגון, כפי שבמנחות אי אפשר לשמן בלא סולת ואי אפשר לקומץ בלא לבונה, כך גם שני שעירי יום הכיפורים תלויים זה בזה, שאי אפשר לאחד בלא רעהו. כמו כן, שתי הפרשיות שבמזוזה תלויות זו בזו, התכלת מותנה בקיומו של הצבע הלבן שבציצית, ועוד ועוד. אגב כך, הגמרא עוסקת בענייני ספרי תורה, מזוזות וציצית, וכך, חמשה עשר דפים באמצע מסכת מנחות, מהווים את המקום העיקרי בתלמוד, שבו לובנו דיני סת"ם וציצית הדק היטב. בפרקים ה'ו-ז-ח', נלמד על פרטי עשיית המנחות והקרבנות, ביניהם דיני מנחת העומר, דיני לחמי התודה, וענייני מצוות ספירת העומר. העיסוק בחומרים שמהם באות המנחות, כגון, הקמח, השמן והיין, ודיניהם, נפתח בפרק ט', ופרק י' עוסק בכלים שבהם מקדשים את המנחות. נזכיר כאן, כי בספרי המשניות סדר הפרקים שונה, ופרק ו' שבגמרא - העוסק בענייני העומר ומנחתו - מופיע כפרק י' (ראה "מלאכת שלמה" על המשניות ריש פ"י). פרק י"א דן בשתי הלחם, בלחם הפנים ובצורתם, כמו גם בצורתו של השולחן שעמד בהיכל. פרקים י"ב-י"ג, עוסקים בהלכות נדרי קרבנות.

ה"מנחה" מאופיינת כקרבנו של העני, שאין ידו משגת להביא קרבן בהמה ואף לא קרבן מן העוף, לכך מתייחסת המשנה האחרונה של מסכת מנחות (ק"א): "נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח ובעולת עוף אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח, ולומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים"

הקשר בין תפילת "מנחה" ל"מנחות": יש המבארים, כי תפילת המנחה נקראת כן, משום שזמנה הוא בשעות אחר הצהריים, בעת שהשמש צועדת לעבר מקום מנוחתה, כביכול (תו"ט ברכות פ"ד מ"א). אולם, יש מן הראשונים האומרים, כי זמן אחר הצהריים נקרא מנחה, משום שבשעות אלו היה זמן הקרבת מנחת התמיד של בין הערביים, ומכאן גם שם התפילה שזמנה באותה עת (תוס' בפסחים קז/א ד"ה סמוך, עיי' שם עוד שבזמן הקרבת המנחה נענה אליהו הנביא, והיא שעת רצון, וראה גם ספר השרשים לרד"ק ערך מנח).

דף ה/א ממסקה ישראל מן המותר לישראל

ממשקה ישראל, מן המותר לישראל - הכלל היסודי בהלכות קרבנות

בסוגיינתנו אנו מתוודעים לכלל יסודי קרבנות: "ממשקה ישראל - מן המותר לישראל". כלל זה נלמד מן הפסוק (יחזקאל מה/טו) "ושה אחת מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם", ולפיו, אין להקריב קרבנות ממאכלים שאינם ראויים לאכילת ישראל. לפיכך, בהמה "טריפה", אינה ראויה להקרבה, שהרי היא אסורה באכילה, וכן שאר מאכלים האסורים. במאמר הבא נעסוק בחקירה מהותית ומעניינת על גדרו של כלל זה, ובמספר השלכות הנובעות ממנה.

גליציה, אשר בגלל בהלת המלחמה (מלחמת העולם הראשונה) נמלטו ממקומותיהם. לבסוף הצלחתי להשיג זירה באחד הרחובות. אולם דעתי לא היתה נוחה כלל מן המקום הזה, מאחר שלא היתה זו סביבה יהודית ולא ידעתי היכן אוכל להתפלל במניין. בית הכנסת הגדול היה רחוק מאתנו מרחק של שעה הליכה. אולם עד מהרה שמעתי את הבשורה הטובה מפי בעלת-הבית, כי ברחוב סמוך קיים בית כנסת חרדי. זהו בית הכנסת אשר בו עמדה עריסתה של תנועת בית-יעקב העולמית...

זה היה בשבת חנוכה, כאשר הרב ד"ר פלש, רבו של בית-הכנסת, נשא הרצאה נלהבת ונרגשת על הגיבורה הגדולה היהודית, וקרא לבנות ישראל של דורנו ללכת בעקבותיה של אשה אמיצת-רוח זו.

חבל מאד שלא אוכל למסור בזה את כל אותה הרצאה מקיפה ומעניינת, כי כבר עבר זמן רב ופרטי הדברים כבר יצאו מזכרוני. ברם, דבר אחד זכור לי היטב, כי כאשר שמעתי את הדברים הללו על יהודית הגדולה, הרהרתי אל נפשי: אחי! מי יתן והיו כל נשי ובנות קראקא נמצאות עתה כאן ושמועות את כל זה, למען תדענה מה אנו ומה גדול הוא ייחוסנו...

נתברר לי אז כי הליקוי העיקרי נעוץ בזה, שבנותינו יודעות מעט מאד על עברנו המפואר, וזה מרחיק אותן מן העם ומסורתו. אילו היה להן מושג ראוי ורחב, על גבורתם העילאית של אישי ונשי האומה הגדולים - כי אז היו פני הדברים אחרים לגמרי.

אותה שעה נולדו במוחי רעיונות שונים ותכנינות שונות על מפעלים כבירים, ברם, רצתה ההשגחה, כי יארכו הימים עד אשר יתגמשו הרעיונות הללו. פצעי המלחמה השותתים דם עוד היו במלוא הכאב החריף...

האמנם זה לי כבר הלילה האחרון בווינה? האמנם כבר אהיה מחר בקארקא ואוכל לגשת לבצוע תוכניותי? האם כבר קרובה אני למטרת הגדולה?

מרת שרה שנירר עליה השלום מוסיפה לתאר ביומנה את האירועים השונים שלווה בדרכה להקמת "בית יעקב". אך נשים נא לב, כי קריאה אחת נרגשת של רב בית הכנסת, היוותה מקור ההשראה ובית היוצר למפעל כביר לתורה וליראת שמים!

לא צריך להיות נביא כדי לדעת שרב בית הכנסת לא התכוון בדרשתו להלהיב אי מי לייסד תנועה עצומת-ממדים... הוא בוודאי ביקש לדבר על לב קהל עדתו על גודל השעה וחובת כל יהודי, ודבריו חלחלו ללבם של רבים, ובלב אחת מהם הם נבטו ליער-עד.

הניסיון מוכיח, כי די במשפט אחד שייאמר בנסיבות מתאימות כדי להדליק את האש ולהצית את השלהבת, שתוצאותיה מי ישרום! רבני מאורות הדף היומי ופעיליו חווים זאת על בשרם זה עידן ועידנים. לא מעט שיעורי הדף היומי הוקמו בעקבות משפט שהושחל בתבונה תוך כדי שיחה שוטפת.

יהי רצון שזנכה להדליק את נרות החנוכה בלבבות רבים.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ר: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

מסכת מנחות

דף ב/א כל המנחות

מנחה - כגוף בלא נשמה

דבר פלאי ומעניין מופיע בכתבי תלמידי הגר"ח מואליזין זצ"ל בשם רבם:

התפילה דומה לקרבן תמיד. מקובלנו, כי "תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה". הכוונה היא לכך, שתפילה בלא כוונה אין לה מעלת קרבן מן החי, שהוא בעל נשמה, אלא מעלת מנחה שהיא "גוף בלא נשמה"... (תוספת מעשה רב י"ב, כתר ראש כ"ב ביאורי רבינו חיים מואליזין קס"ג).

דף ב/א מנחת חוטא... לשמן ושלא לשמן

עבירה לשם עבירה

מעשה בפוקר מתחכם שאמר לאדמו"ר מסוקולוב זיע"א: חז"ל אמרו שאין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. ל"כולו זכאי" אי אפשר לי לתרום מאומה. דואג אני להיות "כולו חייב" ועל ידי כך לקרב את הגאולה...

חיךר אליו הרבי וענה לו: אינך משיג את מטרותך.

תמה הלה, מדוע, מה עוד עלי לכוון?

השיב הרבי, מאחר שהנך עובר עבירות "לשמה", לשם קירוב הגאולה, שוב אינך תורם די לדור ש"כולו חייב"... ("חסידים מספרים").

דף ד/א אם לא יגיד ונשא עונו

לא יגיד

מי שיכול למחות ואינו מוחה - נתפס בעוון אלו שלא מיחה בידם (שבת נד/ב). רמז לדבר בפסוק (ויקרא ה/א) "אם לוא יגיד ונשא עונו", "אם לא יגיד", היינו, ימחה, אזי, "ונשא עונו", הוא יאלץ לשאת עליו את עוון החוטא. לא לחינם כתבה תורה "לוא יגיד" ב"וואו" וב"למד", ללמדך, שלעיתים אכן אין למחות, שהרי מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע... (גלילי זהב").

דף ה/א גילח על א' משלשתן יצא

מספיק שלוש פעמים

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, נכח בסעודת אירוסין. החתן עמד ונשא דברי תורה שנסובו על דברי הגמרא הללו העוסקים בתגלחת נזיר ושאפשר לגלח על אחד משלושת קרבנותיו, והמסובים הפסיקו את דבריו בשירה, כנהוג, פעם ופעמיים. **כשנשנה** הדבר **בשלישית**, הושיב הגר"י אברמסקי את החתן במקומו באומרו כהמשך לדרשתו: "אם גילח על אחד משלשתן - יצא"... (פניני רבינו יחזקאל ב-כ"א).

לעילוי נשמת

הר"ר **מנשה וסרצוג** ז"ל

ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע כ"ב בטבת תשל"ב

תנצב"ה

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **נפתלי צבי שיף** ז"ל

ב"ר יששכר דב ז"ל נלב"ע כ"א בטבת תשנ"ח

תנצב"ה

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **אדלה (איידל) האוזר** ע"ה ב"ר יונה פאטשוק ז"ל

נלב"ע כ"ו בטבת תשס"ד **תנצב"ה**

הנוצח ע"י בנה ידידנו ר' שלמה האוזר שיחיו

מאחר שהכלל "ממשקה ישראל" מבוסס על השוואה בין המזבח לישראל - כל הראוי לישראל ראוי למזבח, ושאינו ראוי לישראל אינו ראוי למזבח - חקרו האחרונים (עיין "נאות יעקב" סימן ח' ו"קהילות יעקב" בסוגייתנו), מה טיבה של השוואה זו, ושתי אפשרויות בדבר. מצד אחד ניתן להבין, כי אין זה ראוי שאדם יקריב על המזבח מאכל שהוא בעצמו אינו אוכל אותו. מאידך, ניתן לפרש, שאותו שורש וטעם אשר מחמתו התורה אסרה מאכל מסויים לישראל, הוא הטעם והסיבה שאין להקריבו לפני ה'. על ההבדל העמוק שבין שני ההסברים, נוכל ללמוד מדינו של יין תרומה, כלהלן **יין תרומה**: נחלקו הראשונים (זבחים פח/ב), אם יין תרומה, המותר לכהנים בלבד, נחשב כ"משקה ישראל" וניתן להקריבו על המזבח. לדעת רש"י ("ד"ה מנחות ונסכים"), אין להקריבו על המזבח, שכן, אף על פי שישן זה מותר לכהנים, הוא אינו נחשב "משקה ישראל", שהרי אינו מותר לכל ישראל. ואילו בעלי התוספות ("ד"ה מן המדומע") תמהים, מדוע אינו נחשב "משקה ישראל" אחר שהוא מותר לכהנים.

בספר "מנחת אברהם" (שיעורי הגרא"י גרבוז שליט"א) מובא, כי ניתן לתלות את מחלוקת רש"י ובעלי התוספות בחקירה שלפנינו. אם "משקה ישראל" היינו, שאין ראוי לאדם להקריב מאכל שהוא אינו אוכלו, מובנת היטב שיטת רש"י, שאין זה ראוי שהישראל יקריב יין תרומה אשר הוא אינו רשאי לשתותו. מאידך, אם "משקה ישראל" היינו, שהסיבה אשר בעטייה נאסר המאכל לישראל, היא האוסרת את המאכל גם למזבח, במקרה דנן, שהתרומה אסורה לישראל אך מותרת לכהנים, אין כל הגיון לומר שאותה סיבה אשר מונעת מהישראל לאכול את התרומה תמנע את הקרבתה על המזבח, וכי המזבח פחות קדוש ומורם מן הכהנים הרשאים לאוכלו? [ועיין שם עוד שביאר בשם האחרונים ביאור נפלא שהאמוראים חולין צ/ב נחלקו בסברא זו]. מכאן ואילך, נעסוק בשתי הוכחות, כל אחת לצד אחר של החקירה.

ניסוך במים מגולים: כידוע, חז"ל (משנה תרומות פ"ח משנה ד; ו, רמב"ם הל' רוצח ושמירת הנפש) אסרו על שתיית מים מגולים מפני הסכנה, שמא שתייה מהם נחש והטיל בהם את ארסו. כאשר נבקש לבדוק אם יש לאסור מים אלו לניסוך המים מדין "משקה ישראל", נמצא, כי אם הכלל "משקה ישראל" קובע, שאין להקריב על המזבח מאכל שהמקריב אינו אוכלו, הרי שאין להקריב מים מגולים, אולם, אם בכלל "משקה ישראל" נאמר, כי הסיבה שבעטייה המאכל נאסר לישראל היא האוסרתו גם למזבח, לא ניתן לאסור מים מגולים לניסוך המים מדין "משקה ישראל", שהרי סיבת האיסור היא הסכנה, שאינה שייכת כלל לגבי המזבח.

והנה, במשנה (סוכה מח/ב) מבואר, כי אין לנסך על גבי המזבח במים מגולים, והירושלמי (שם פ"ד הל' ז) מבאר, כי איסור זה נובע מן הכלל "**משקה ישראל**!" הרי לנו, כי איסור "משקה ישראל" יסודו בכך שאין זה ראוי לאדם להקריב דבר שהוא אינו רשאי לאכול [אכן, האחרונים (עיין שו"ת "עין יצחק" או"ח סימן כ"ז) מדגישים, כי רש"י ובעלי התוספות (סוכה שם) נימקו בסיבה אחרת את האיסור לנסך מים מגולים על גבי המזבח, משום שלדעתם אין באיסור "משקה ישראל" כדי לפסול ניסוך מים מגולים על המזבח].

הקרבת קרבנות על ידי אדם הראשון ובניו: האחרונים עוסקים בהוכחה נוספת, מאדם הראשון ומקין והבל אשר הקריבו קרבנות לפני ה'. כידוע, עד לאחר יציאת נח מן התיבה, לא הותרה אכילת בשר כלל (סנהדרין נט/ב). מעתה, אם איסור "משקה ישראל" הוא משום שאין ראוי לאדם להקריב דבר שהוא אינו רשאי לאכול, כיצד הם הקריבו קרבנות? הרי לנו, כי מקורו של דין "משקה ישראל" הוא בכך, שמחמת הטעם והסיבה שבגינה נאסר המאכל לישראל, הוא נאסר גם למזבח, ומאחר שבשר לא נאסר **לישראל**, כי אם לבני נח, אדם הראשון ובניו, היו רשאים להקריב בהמות הוכחה זו נדחתה במספר אופנים, להלן שניים מהם. בעל ה"עונג יו"ט" (בהקדמה, בהגה"ה) מבאר, כי אין לתחום את איסור אכילת הבשר עד ימי נח, כאיסור אכילה רגיל, אלא, שעד ליציאת נח מן התיבה, הקב"ה אסר על בני האדם להרוג בעלי חיים לצורך אכילתם - אין יציר הקב"ה רשאי להרוג ולאכול את יצירו האחר. מעתה, אין הבשר נחשב כמאכל גרוע לאדם הראשון, אלא אדרבה, סוג מאכל שהוא, אדם הראשון אינו ראוי לאכול, אך ודאי שראוי להקריבו לפני ה'... ואילו בספר "פרדס יוסף" (בראשית ח/כ) מובא, כי דין "משקה ישראל" לא נאמר כלל לבני נח, אלא לישראל בלבד [ועיין "כלי חמדה" בראשית אות ג; וע"ע "מרגליות הים" סנהדרין שם].

[עיין ב"מנחת חינוך", מצווה רצ"ט אות כ"א-כ"ב, שצייד שכל מאכל שאסור מדרבנן, פסול מדאורייתא לעלות על המזבח, מדין "משקה ישראל", ועיין שם שהניח דבר זה בצ"ע ולכאורה, היינו, משום שנוקט כצד א'].

דף ה/א ו/א ממשקה ישראל מן המותר לישראל

זיהוי ה"מור" וכשרותו

במאמר הקודם עסקנו בהרחבה בכלל "ממשקה ישראל" - מן המותר לישראל, אשר לפיו ניתן להקריב על גבי המזבח אך ורק קרבנות שהמקריב רשאי לאוכלם, אך אין להקריב מאכלים שפסולים לאכילת ישראל. פסול זה, "ממשקה ישראל" - מן המותר לישראל, עורר מחלוקת גדולה אודות זיהויו של ה"מור", המופיע בין סממני שמן המשחה וסממני הקטורת. בתורה נאמר, כי בתערובת של שמן המשחה יש להטיל (שמות ל/כג) "בשמים ראש **מר דרור** חמש מאות". גם במעשה הקטורת משמש המור כאחד מן הסממנים: "הצרי והצפורן החלבנה והלבונה... **מור** וקציעה..." (כריתות ו/א).

נר ה' נשמת אדם

למסקנת הגמרא, טעמו של ריש לקיש הוא משום שמנחת העומר בעצמה אינה מתירה את ה"חדש", אלא יום ט"ו ניסן אשר בו מקיימים את מצוות הבאת העומר, הוא המתיר את ה"חדש", זאת, בניגוד לדעתו של רב שהבאת העומר היא המתירה את ה"חדש". נמצא שנחלקו רב וריש לקיש בצדדי החקירה הנזכרת - לדעת רב עיקר העומר אינו משום חובת היום, אלא להתיר את ה"חדש", ולדעת ריש לקיש שהעומר אינו מתיר את ה"חדש", הקרבתו היא חובת היום [להלכה, אף שנוקטים כשיטת ריש לקיש לגבי מנחת העומר שנקמצה שלא לשמה שהיא כשרה, אולם זה מטעמו של רבא ה/ב, ולכן אין בכך כדי לשלול את עיקר שיטתו של רב שהעומר אינו חובת היום, וכפי שפסק הרמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"י הל' ב].

דף ה/ב מן הבקרי... להוציא את הטריפה

אדם שמתפק אם נטל לולב, חייב ליטול פעם נוספת?

בדפים אלו, נקרתה לידינו הזדמנות פז להיווכח, כיצד מתוך משא ומתן בגמרא, הביאו הפוסקים הוכחה להלכה הנוגעת לכל תרי"ג מצוות התורה. במאמר הבא, נתמקד במחלוקת ראשונים מפורסמת בנוגע ל"ספיקא דאורייתא לחומרא", במחלוקת אחרונים עקרונית הבאה בעקבותיה, ובראיה נפלאה מגמרתנו.

ספיקא דאורייתא לחומרא, מן התורה או מדרבנן: ידועה ומפורסמת מחלוקת הראשונים, אם "ספיקא דאורייתא לחומרא" מן התורה או מדרבנן (עיין "שב שמעתתא" בריש הספר). לדעת הרמב"ם, ספק איסור מותר מן התורה ואסור מדרבנן בלבד. אולם, הרשב"א חולק וסובר, כי ספק איסור אסור מן התורה [נידון זה אינו מתייחס לספק שיש בו חיוב אשם תלוי].

ספיקא דאורייתא לקולא - גם במצוות: בדעתו של הרמב"ם, הסובר שמן התורה ספק איסור לקולא, נחלקו האחרונים אם זו דעתו גם בספק מצווה, וכגון, אדם שנטל ארבעת המינים שכשרותם מוטלת בספק. יש הסוברים, כי אינו חייב ליטול שנית ארבעת המינים, שהרי, לאחר שהתוודענו לדעת הרמב"ם ש"ספק דאורייתא לקולא", הרי שכאשר אדם זה מסתפק אם כבר יצא ידי חובת המצווה, יש להלך לקולא ולקבוע כי אינו חייב בה - "ספק דאורייתא לקולא".

ספיקא דאורייתא לקולא - רק בעבירות: אולם, רבינו יעקב מליסא זצ"ל, בעל ה"חיות דעת" (ו"ד סימן ק"י בית הספק), נוקט שאדברה, דווקא מכח הכלל "ספיקא דאורייתא לקולא", אדם זה לא יצא ידי חובת מצוות ארבעת המינים ואין כל הבדל בינו לבין מי שכלל לא נטל ארבעת המינים. שכן, הטעם לכך ש"ספק דאורייתא לקולא" הוא, שכאשר התורה הורתה על איסור מסויים, כגון איסור "טריפה", היא התייחסה לטריפה ודאית בלבד, ולפיכך, ספק טריפה מותרת. מעתה, כאשר התורה הורתה לקיים מצווה, כוונתה היא לקיים המצווה באופן ודאי, וספק מצווה אינה מצווה כלל.

הבה נעייין בגמרתנו, כותבים האחרונים, ונגלה בה הוכחה מוצקה לצד הראשון בסוגייתנו מבואר, כי מן הפסוק (ויקרא א/ב) "מן הבקר" למדים, שאין להקריב קרבן מן ה"טריפה". גמרתנו מקשה על כך, כי לכאורה, אין צורך בפסוק, די בקל וחומר פשוט כדי לדעת זאת. שהנה, בהמה בעלת מום אסורה להקרבה בבית המקדש, ואילו ישראל, רשאי לשחוט בהמה בעלת מום ולאוכלה. מעתה, אם ישראל, אשר רשאי לאכול בהמה בעלת מום, אינו רשאי לאכול "טריפה", קל וחומר שהמזבח אשר אין מקריבים עליו בהמה בעלת מום, אינו ראוי שיקריבו עליו בהמת "טריפה". לפנינו, איפוא, שני מקורות אפשריים לכך שאין להקריב "טריפה", הפסוק "מן הבקר" ו"קל וחומר". מן העובדה שהגמרא משווה ביניהם ותמהה מדוע יש צורך בפסוק, אנו למדים כי אין כל הבדל מהותי ביניהם, והתוצאה שתתקבל משניהם זהה, בעוד שלדעת ה"חיות דעת" התוצאה שתתקבל מ"קל וחומר" פחותה בחומרתה מן התוצאה שתתקבל על ידי לימוד מן הפסוק, כלהלן.

כאשר נבקש לבדוק לפי ה"חיות דעת", אם מותר להקריב ספק "טריפה", נסיק כי הדבר אסור, שהרי המקריב מבקש לקיים מצוות הקרבת קרבן, ולפי ה"חיות דעת" ספק מצווה אינה מצווה, וממילא המקריב ספק טריפה לא קיים כל מצווה. ברם, אם איסור הקרבת "טריפה" נלמד בקל וחומר, יעמוד בפנינו הכלל "דיו לבא מן הזין להיות כנידון", הקובע כי אין דבר הנלמד בקל וחומר חמור מן המקור שממנו נלמד, ולאורו נאלץ להודות, כי רק טריפה ודאית אין להקריב על המזבח, מאחר שמקור האיסור הוא בישראל שאינו אסור באכילת ספק טריפה, שהרי ספק דאורייתא לקולא, נוצר, איפוא, צורך חיוני בפסוק מיוחד אשר ילמדנו על מניעת הקרבת קרבן "טריפה" כדי לשלול הקרבת ספק טריפה, ואם בכל זאת גמרתנו השוותה בין המקורות, מוכח, כי הכלל "ספיקא דאורייתא לקולא" חל גם על המצוות, שניתן לקיימן גם בדבר שקיים עליו ספק, ולפיכך, הן אם נלמד שאין להקריב "טריפה" מן הפסוק, והן אם נלמד זאת מקל וחומר, לעולם, לדעת הרמב"ם, מן התורה ניתן להקריב ספק "טריפה" (עיין "חיות דעת" סימן ק"י, שו"ת "בית אפרים" אה"ע סימן ב' ושו"ת "הודה יעלה" ח"ב סימן רס"ז).

המור הופק מדם חיה ושמה "מוסק": הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"א הל' ג' מפרש: "המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל, שמתבשמין בה בני אדם בכל מקום". שמה של חיה זו הוא "מוסק". הרמב"ן (שמות ל/כג), אשר חולק על הרמב"ם, כותב עם זאת, כי "הסכימו המפרשים" לפירושו של הרמב"ם, והוא מוסיף ומתאר כי החיה הלזו אשר ממנה מפיקים את המור, דומה לצבי. המור בעצמו, מסביר הרמב"ן, הוא דם הצרור בבטנה של החיה, "ובלכתה בין השיחים בימי החום הגדול, מגרדת בנפח ההוא, והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחר". מאחר שהמור הוא יקר המציאות, הורתה התורה, "מר דרור" - דרור מזויפים ומתערובות, שיהא מור אמיתי ולא מזויף. הסבר נוסף ל"מר דרור" הוא, שיש להשתמש במשקה מור אשר הופק מן החיה בדרור בלבד, בעודה חופשיה לנפשה ולא כלואה.

דברי הרמב"ם הללו גררו בעקבותיהם השגה חריפה של הראב"ד האומר: "אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם, כל שכן דם חיה טמאה". ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת או"ח סימן ל"ט) מבאר את שאלת הראב"ד, על פי הנאמר בגמרתנו "ממשקה ישראל - מן המותר לישראל", ומור זה, לא זו בלבד שנוצר מדם חיה טמאה אשר אסור לישראל באיסור "דם", אלא גם מקורו מחיה טמאה שאסורה בעצמה באכילה [עיין שם ב"חתם סופר", שדמם בהמה טהורה לא היה מקשה]. לפיכך, הסיק הראב"ד, "המור הוא... ממין עשב או ממין אילן".

מספר יישובים נאמרו בדעת הרמב"ם. הרדב"ז מספר, כי טרח וביירר אצל סוחרים ואצל תגרים ומתיאוריהם עולה, כי יתכן שה"מוסק" אינה חיה טמאה, כי אם חיה טהורה. ואילו לגבי איסור הדם שבה, הרמב"ן (שם) כותב, כי ה"מור" אינו דם ממש, כי אם "לחות" המצטברת מרוב דם, ורבינו יונה (הובא ברא"ש ברכות פ"ו סימן ל"ה וב"טור" או"ח סימן רט"ז) מבאר, כי למרות שתחילת היווצרות המור מן הדם, מאחר שלבסוף אינו דם - מותר, שכן, מהות ה"מור" נקבעת לפי מצבו הנוכחי, שאינו דם (ראה בטור שם, מחלוקת הראשונים, ועיין ברדב"ז שהוסיף לדון גם אם הוא דם, שמותר מצד דם שבשלו ודם שמלחו).

דף ה/א מנחת העומר שקמצה שלא לשמה כשרה

מדוע אין מזכירים את מנחת העומר בתפילת המוסף

מנהג בני אשכנז (רמ"א או"ח סימן תפ"ח סעיף ג') לומר בתפילת המוסף, בשבת ובמועדים, את פסוקי הקרבנות הקריבים בו ביום, אולם, ביום השני של חג הפסח, מועד הקרבתה של מנחת העומר, אינם מזכירים בתפילת המוסף "ואת קרבן מנחת העומר". אמנם, ה"ברכי יוסף" (או"ח סימן ת"צ) מצוין, כי "מי שאמר ביום שני של פסח במוסף... ואת קרבן העומר נעשה ונקריב, נראה דאין מחזירין אותו", שהרי סוף סוף לא שיקר, אך יש לברר, מדוע פסוקי מנחת העומר לא נכללו בתפילת המוסף ביום השני של חג הפסח.

חג העומר - יש דבר כזה: שאלה זו מתעצמת נוכח דברי המדרש "תדשא" (מובא באוצר המדרשים, אייזנשטיין, עמ' תע"ד) המונה שבעה מועדות: שבת, חג המצות, חג העומר, חג השופרות, חג יום הכפורים, חג הסוכות וחג העצרת, הרי לנו, כי היום השני של הפסח מכונה "חג העומר", על שם שהתייחד בקרבנותיו המיוחדים הלא המה, מנחת העומר והקרבת הנלווים אליה. למקרא מדרש זה יש לברר, מדוע אין אומרים "הלל שלם" ביום זה [אלא אומרים הלל בדילוג שהוא ממנהג], כפי שיש לנהוג בכל יום המתייחד בקרבנותיו, כמנהגנו בסוכות לומר הלל השלם בכל יום מימי החג, בשל הקרבנות המיוחדים לו והשונים מן הקרבנות שביום שקדם לו (ערכין י/ב).

מנחת העומר, על שום מה: עלינו לבדוק, מסיק בעל ה"עמק ברכה", אם "מנחת העומר" באה בשל עיצומו של יום, או כדי להתיר את ה"חדש", אכילת התבואה של השנה החדשה. כלומר, האם חג הפסח הוא הגורם להקרבתה של מנחת העומר, ואזי יש לומר הלל השלם בשל השוני בין יום חג אחד למשנהו, או שמנחת העומר אינה קריבה מחמת החג, וממילא אין לומר הלל בגינה. ובכן, הוא אומר, כאשר נעייין בגמרתנו נמצא, כי בחקירה זו גופא נחלקו רב וריש לקיש, כלהלן.

למדנו במסכת זבחים, כי קרבן שאחת מארבע העבודות שבו נעשתה "שלא לשמה" [כגון, שהקריב קרבן עולה לשם קרבן שלמים], אינו עולה לבעליו לשם חובה ועליו להביא קרבן נוסף, ומכל מקום, הקרבן הלזה שנעבד "שלא לשמה" קרב על גבי המזבח ואינו נפסל לחלוטין, למעט קרבן חטאת וקרבן פסח שאם נעבדו "שלא לשמה", נפסלים ואינם קריבים. סוגייתנו מביאה את דעת רב, כי דינה של מנחת העומר שנקמצה "שלא לשמה", כקרבן פסח וחטאת הפסולים לגמרי, זאת, מאחר שהמנחה שנעבדה "שלא לשמה" אינה יכולה למלא את ייעודה ולהתיר את אכילת ה"חדש". אולם, ריש לקיש חולק וסובר, כי דינה של מנחת העומר כדן רוב הקרבנות, שאם נעבדו "שלא לשמה", כשרים.